

Äldres rätt till service och omvårdnad på nationella minoritetsspråk

Dokumentation av konferens den 29 november 2017.

Ida Brännström (moderator)

Idag föräldraledig men arbetar annars på SR Norrbotten Meänraatio

Ida hälsade alla hjärtligt välkomna och gick igenom konferensprogrammet.

Marie Louise Allas

Avdelningschef på Sametinget

Marie-Louise hälsade alla hjärtligt buorisboahittin (välkomna). Hon underströk att rätten till vård och omsorg på de nationella minoritetsspråken både är viktig och möjlig att säkerställa. Äldre personer är många gånger utsatta på grund av sitt ursprung. Det är relativt vanligt att de gradvis förlorar förmågan att tala och förstå andra språk än modersmålet och då förstärks den utsatta situationen ytterligare. Rätten att använda sitt språk inom äldreomsorgen är betydelsefull av flera skäl. Först och främst är det livsviktigt att kunna kommunicera med personalen. Äldre som har begränsade eller inga kunskaper i svenska måste kunna tala om vilka behov och önskemål de har utan att behöva gå via till exempel anhöriga.

Behoven inom äldreomsorgen rör mer än enbart frågan om språk. För många äldre är möjligheten att ha tillgång till och känna sig trygg i sin kultur minst lika betydelsefull. Äldre personer i behov av vård är särskilt utsatta för risken att förlora kontakten med sin kultur, bland annat till följd av att de blir isolerade.

Det är en mänsklig rättighet att på ålderns höst få leva ett värdigt liv och känna välbefinnande. Förhoppningen är att alla efter denna konferens ska känna att de kan bidra till att service och omvårdnad inom äldreomsorgen på nationella minoritetsspråk blir förverkligade. Marie-Louise hoppas att alla ska få en lärorik och inspirerande dag.

Karina Uddén

Avdelningschef på Länsstyrelsen Stockholm

Karina hälsar alla hjärtligt välkomna till konferensen. Länsstyrelsen Stockholm har haft uppdraget att följa upp minoritetspolitiken och lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk tillsammans med Sametinget sedan 2010. Minoritetspolitiken grundar sig i Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk.

Sametinget har självklart sitt fokus på urfolket samer och länsstyrelsen har ansvar för frågor som rör de övriga fyra nationella minoriteterna, sverigefinnar, tornedalingar, judar och romer. Länsstyrelsen tycker att det är väldigt viktigt att jobba med frågor som rör de nationella minoriteternas rättigheter, inte minst eftersom minoriteternas rättigheter är en del av de mänskliga rättigheterna som är ett prioriterat område för alla länsstyrelser vilket myndigheterna har jobbat med i många år. Länsstyrelserna har flera viktiga tvärsektoriella arbetsområden och förutom mänskliga rättigheter och jämställdhet så arbetar vi även med folkhälsofrågor vilket också knyter an till dagens tema, om äldres rätt till en värdig och trygg omsorg där man kan förstå och göra sig förstådd.

I förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska har äldre rätt till omsorg på sina respektive minoritetsspråk. Karina påminner om att det är lika viktigt att även romer och judar, som inte har förvaltningsområden för sina språk, får möjlighet till omsorg som tar

hänsyn till deras specifika behov både språkligt och kulturellt. Här finns det ett viktigt utvecklingsområde som vi tillsammans behöver ta ansvar för.

Inför den senaste rapporten som uppföljningsmyndigheterna lämnade till regeringen i april fanns en fokusgrupp kopplad som bestod av äldre från minoriteterna och deras anhöriga. De kommentarer som kom fram via fokusgruppen visade på att äldre, inte minst i den romska och judiska minoriteten känner sig utsatta och otrygga i mötet med biståndshandläggare och hemtjänsten. Många äldre judar är traumatiserade och de och deras anhöriga vittnar om en bristande förståelse för deras behov av att bo på de judiska äldreboenden som erbjuder språk och kulturkompetens. Äldre romer vågar inte alltid ens berätta att de är romer på grund av den stigmatisering som de upplevt som grupp. Samtliga minoriteter vittnar om en okunnighet om kultur och språk och ett bemötande som ibland präglas av fördomar när man behöver mötas av respekt och förståelse

Att det är så många som kommit till dagens konferens visar att det finns ett stort engagemang i frågor som rör nationella minoriteter och äldres rättigheter. Det är Länsstyrelsen och Sametinget väldigt glada över och förhoppningen är att den här konferensen blir ett stöd för det fortsatta arbetet.

Erik Adell Hellström

Departementssekreterare på Kulturdepartementet

Erik informerade om att kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke och statssekreterare Karin Strandås är ansvariga för minoritetspolitiken. Frågan är placerad på Kulturdepartementets enhet för diskrimineringsfrågor där Erik är ansvarig handläggare.

Det folkrättsliga skyddet för nationella minoriteter regleras genom olika konventioner. Europarådet har särskilt fokus på nationella minoriteter genom Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR), Europarådets ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Även FN har konventioner som reglerar nationella minoriteters rättigheter t.ex konventionerna om medborgerliga och politiska rättigheter, barnets rättigheter, avskaffande av diskriminering av kvinnor och avskaffande av rasdiskriminering.

Den svenska lagstiftningen bygger på erkännandet av fem nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk. Det övergripande målet med minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Minoritetspolitikens tre prioriterade delområden är diskriminering och utsatthet, delaktighet och inflytande samt språk och kulturell identitet. Skyddet för de nationella minoriteterna och språken omfattas av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, språklagen (2009:600), en sammanhållen minoritetspolitisk strategi, en strategisk och tillitsbaserad myndighetsstyrning och samordning och uppföljning. Men detta skydd får ringa effekt om de nationella minoriteterna saknar egenmakt och inflytande.

Utgångspunkten för regeringens minoritetspolitiska prioriteringar är ett samlat ansvarstagande från staten, kommuner och landsting, att nationella minoriteters rättighet är sammanhängande i hela landet, att förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska är välfungerande, att de nationella minoriteterna har möjlighet till delaktighet och inflytande i praktiken, att det finns sammanhang att samlas kring språk och kultur och möjlighet till undervisning i nivå med Sveriges internationella åtaganden.

Regeringskansliets perspektiv på lagstiftningen är att rättigheterna värnar språken och kulturerna. De gäller i hela landet för alla nationella minoriteter genom grundskyddet. Dessutom har samiska, finska och meänkieli ett förstärkt skydd inom förvaltningsområden. De territoriellt obundna språken romani chib och jiddisch omfattas inte av det förstärkta skyddet och har därmed en lägre skydds nivå.

Erik förtydligade de mest centrala lagparagraferna utifrån dagens konferenstema:

- 3§ - *Information* - förvaltningsmyndigheter ska informera på lämpligt sätt så att individer kan ta till sig informationen.
- 4§ - *Språk och kultur* - det allmänna ska aktivt värna och skydda så att de nationella minoriteterna har möjlighet att behålla och utveckla sina språk och kulturer, bland annat när det gäller service och omvårdnad inom äldreomsorgen.
- 5§ - *Inflytande och delaktighet* - förvaltningsmyndigheter ska anpassa sina verksamheter så att nationella minoriteter har möjlighet till inflytande och delaktighet, vilket bland annat kan innebära att möten förläggs utanför kontorstid. Viktigt är också att nationella minoriteter ges möjlighet till inflytande och delaktighet innan beslut tas.
- 11§ - *Tillgång till personal (se även 5 kap. 6§ socialtjänstlagen)* - innebär att aktivt verka för att det finns tillgång till språkkunnig personal. Personalförsörjningen är en akut fråga att lösa.
- 18§ *Äldreomsorg* - begreppen ”hela” eller ”delar av” ska tolkas så att kommuner kan börja med delar av för att successivt bygga upp sina verksamheter.

Politikens inriktning 2018 är att de nationella minoriteternas rättigheter, rättigheter som följer av internationella åtaganden, ska säkras. Regeringen tar nu ett helhetsgrepp kring utmaningar och möjligheter inom området. Systematik, långsiktighet och de nationella minoriteternas egenmakt är nyckelfaktorer. I detta sammanhang görs en förnyad anslutning av förvaltningskommuner och regeringskansliet ser över och ska utveckla de egna samråden med nationella minoriteter.

Erik sammanfattade delar av betänkandet från Utredningen om en stärkt minoritetspolitik. Han poängterade att det är utredningens förslag.

Övergripande inriktning

- Politiken ska i större utsträckning inriktas på överföring av språk och kultur mellan generationerna.
- Minoritetspolitiken behöver integreras bättre inom andra politikområden.
- Personalförsörjningen är en avgörande fråga.

Det allmännas arbete

- Särskild myndighet med tydligare uppdrag för uppföljning, främjande och samordning.
- Skyldighet för alla kommuner och landsting att anta dokumenterade mål och riktlinjer.
- Tydligare bestämmelser om samråd, informationsskyldighet och barn- och ungas inflytande.

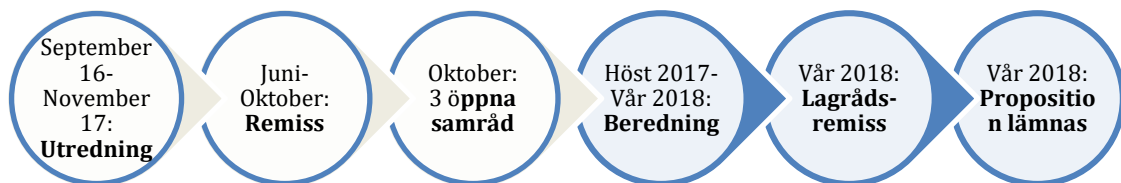
Äldreomsorg

- Skyldighet att erbjuda hela eller en väsentlig del av omsorgen på minoritetsspråken inom förvaltningsområdena.
- Kulturell identitet ska beaktas i äldreomsorgen.
- Utanför förvaltningsområdena ska sådan äldreomsorg erbjudas i den mån kommunen har tillgång till språkkunnig personal.
- Skyldighet att informera i ansökningsprocessen.

- Bestämmelserna i sektorslagarna och tydligare ansvar för tillsyn.
- Socialstyrelsen bör ta fram vägledning kring bestämmelserna om äldreomsorg.

Betänkandet och synpunkter från remissinstanser utgör viktiga underlag för kommande proposition, vilken regeringen har för avsikt att lämna till riksdagen under våren 2018.

Arbetsprocessen:

Erik avslutade med att peka på de största utmaningarna framöver vilka är implementeringen av lagens grundskydd, att lagen tolkas olika inom förvaltningsområdena samt personalförsörjningen.

Frågor från publiken

1. Bisatsen i 18§ om rätten till vård och omsorg inom äldreomsorgen även utanför FO kräver utökade resurser. Erik - utredningen föreslår att det ska gälla samtliga språk. Han tar med sig frågan om utökade resurser.
2. Begreppet väsentlig del av verksamheten måste förklaras. Erik - ett stöd för tillämpningen kommer att finnas i propositionen.
3. Personer med språkkunskap som jobbar inom äldreomsorgen får ofta höra att de får ta det där med t.ex. finskan. Det krävs mer resurser för att det ska fungera. Erik - denna problematik synliggörs även i utredningen. Det är dock en kommunal fråga hur verksamheten organiseras.
4. Har Socialstyrelsen rätt kompetens att ta fram riktlinjer? Erik – det är regeringens utgångspunkt och att de tas fram i samråd med nationella minoriteter.
5. Begreppet samråd borde förtydligas samt hur långt denna rättighet stäcker sig. Erik – utredningen föreslår en definition och remissvaren visar att det är viktigt med ett förtydligande av begreppet.
6. Det är ganska vanligt att äldre inte vill vara till besvär och därmed kräva sina rättigheter. Erik – informationsskyldigheten till äldre är viktig så att äldre vet vad de har rätt till. Vi måste vara säkra på att de som arbetar i verksamheterna också har kunskap om rättigheterna.
7. Vilka villkor krävs för utträde ur förvaltningsområde? Erik – synnerliga skäl t.ex. att det trots insatser under flera år inte finns något intresse och efterfrågan av service. Rättsläget gör det möjligt för utträde redan idag men det är bra om det klagas. Lagens 7§ om frivillig anslutning är utgångspunkten.

8. Vilken instans avgör vilka minoriteter och språk som erkänns? Erik – det är riksdagen som beslutar. Utredningen har nyligen undersökt om gruppen finlandssvenskar ska erkännas som nationell minoritet men kommit fram till att den inte uppnår kriterierna.

9. Kommuners självständighet är viktig men staten måste säkerställa att äldres rätt till service och omsorg inom äldreomsorgen garanteras. Erik – det är många som anser det.

10. Det är helt avgörande att kunskapen ökar både hos nationella minoriteter och ansvariga tjänstepersoner. Idag är frågan om service och omsorg beroende av enskilda tjänstepersoner. Erik – gjort samma reflektion. Frågan om nationella minoriteters rättigheter ska integreras i de olika förvaltningarna och mål och riktlinjer för arbetet ska upprättas. Arbetet måste integreras i befintliga strukturer så att det inte står och faller med enskilda individer.

Madeleine Harby Samuelsson

Statssekreterare på Socialdepartementet

Madeleine förklarade att samråd sker mellan departementen bland annat genom att olika förslag skickas mellan tjänstepersoner. Detta arbetssätt är viktigt.

Målet med regeringens omsorg om äldre människor är att äldre ska kunna leva ett aktivt liv och ha inflytande i samhället och över sin vardag, kunna åldras i trygghet och med bibehållet oberoende, bemötas med respekt samt ha tillgång till god vård och omsorg. Kvaliteten i äldreomsorgen ska vara hög. Äldre och anhöriga ska kunna lita på att vården och omsorgen är bra och att det finns tillräckligt med anställda med lämplig utbildning och erfarenhet.

Socialtjänstlagen är från början av 1980-talet och den håller just nu på att ses över. En utredning är tillsatt som ska titta på hur lagen ska vara strukturerad så att brukare och de som jobbar med äldre ska kunna omsätta äldres rätt i verkligheten. Margareta Winberg, som är särskild utredare, ska presentera sitt betänkande senast den 1 december 2018. Utredningen har en expert- och sakkunniggrupp och en parlamentarisk referensgrupp kopplad till sig.

Personalen är de som möter äldre inom hemtjänst och på äldreboenden och det är viktigt att fler anställs. Socialstyrelsen har genomfört en utvärdering som visar att regeringens bemanningssatsning på 2 miljarder/år har resulterat i ca. 5000 fler årsarbetskrafter inom äldreomsorgen. Satsningen har både inneburit att ny personal kunnat anställas, att befintlig personal kunnat gå upp i arbetstid, möjligheten för fler utevistelser för äldre, möjligheten att lotsa in yngre medarbetare och en viss minskning av stress.

Att motverka fallolyckor är också viktigt. Varje år faller cirka 70 000 personer så illa att de behöver uppsöka vården och regeringens målsättning är att halvera antalet. Regeringen har föreslagit att 13 miljoner kronor avsätts under åren 2018 till 2020 för fortsatt fallpreventivt arbete. Socialstyrelsen har genomfört en nationell kampanj ”Balansera mera – tips och råd för att förhindra fallolyckor i vardagen”. Kampanjen hade tre teman: mat, motion och medicin och den uppmärksammade personer i åldern 55 år och uppåt om hur vi själva kan minimera risken för att falla. Socialstyrelsen har också lanserat en nationell webbutbildning i syfte att förebygga fallolyckor, riktad till verksamheter inom hälso- och sjukvård och social omsorg.

Socialstyrelsen har överlämnat ett förslag på en nationell strategi kring demens vilken nu bereds inom regeringskansliet. Strategin kommer även omfatta frågan om att språk kan gå förlorat vid demenssjukdom.

Socialdepartementet har utrett möjligheterna att göra det enklare för kommuner att bevilja vissa insatser åt äldre utan individuell prövning. Förslaget som lämnats innebär bland annat att kommuner får befogenhet att slopa krav på utredning och individuell behovsprövning för vissa ärenden. Kommuner beslutar om åldersgränser för olika insatser och vilka insatser som ska erbjudas målgruppen enligt förenklat beslutsfattande. För äldre kvinnor och män ger en sådan utveckling möjlighet till att få hjälp lite enklare, ökad delaktighet och ökat självbestämmande. Fler kan få möjlighet att bestämma mer om den hjälp de har. Linköpings kommun har jobbat med detta. Lagförslag kommer presenteras för riksdagen under vårterminen.

Socialdepartementet har också utrett möjligheterna att skapa en ny boendeform för äldre som inte behöver omvårdnad dygnet runt. Förslaget som lämnats innebär bland annat att kommuner får befogenhet att inrätta mellanboenden för äldre. Skyldigheten för kommuner att erbjuda särskilda boenden för äldre som behöver omvårdnad förändras inte. Den nya mellanboendeformen ska vara ett alternativ till dem som behöver viss hjälp, service och gemenskap men inte har behov av hjälp och tillsyn under alla tider på dygnet. Kommuner bestämmer själva om en sådan mellanboendeform ska erbjudas åt de äldre. Lagförslag kommer att presenteras för riksdagen under vårterminen.

Det är svårt att få plats på äldreboenden. 225 av landets 290 kommuner har brist på platser. Regeringens särskilda investeringsstöd för fler äldreboenden har uppgått till 250 miljoner för 2016, 300 miljoner för 2017 och 400 miljoner för 2018. Utredningen (SOU 2017:21) har tagit fram ett förslag till en nationell kvalitetsplan för äldreomsorgen. Syftet är att genom långsiktiga insatser inom strategiskt viktiga områden säkra utvecklingen av god kvalitet i den framtida äldreomsorgen. I den generella politiken ska också hänsyn tas till minoritetspolitiken. Utredningen bereds nu inom regeringskansliet.

Frågor från publiken

1. Vad är skillnaden mellan mellanboende och trygghetsboende?

Madeleine – det ska inte vara tvingande för kommuner att erbjuda mellanboende. Den nya mellanboendeformen ska utgöra ytterligare en möjlighet.

2. Kan delar av bemanningssatsningen på 2 miljarden/år öronmärkas för att öka personalantalet med språkkunskaper i minoritetsspråken? Madeleine – nej det är inte tanken.

3. Socialstyrelsen har inte mycket material/information översatt till minoritetsspråken. Madeleine – tar med sig detta vad gäller det fallförebyggande arbetet.

4. Vad uppnår man med mellanboende, denna möjlighet finns ju redan? Madeleine – detaljerna kring mellanboende kommer att presenteras nästa år. Regeringen har uppfattat ett behov av fler boendeformer.

5. Skäliga och goda levnadsvillkor enligt socialtjänstlagen och LSS, förändring? Madeleine – en av de saker som finns med i direktiven till Margareta Winbergs utredning.

6. Finns nationella minoriteter representerade i pensionärskommittén som är kopplad till utredningen? Madeleine – Utredningen har en expert- och sakkunniggrupp och en parlamentarisk referensgrupp kopplad till sig. Vet dock inte exakt hur nationella minoriteter är representerade i kommittén. Det bästa är att ta kontakt med utredningen.

7. Det är viktigt med gemenskapslokaler även när det gäller mellanboenden. Madeleine – bra medskick.

8. Finns det underlag att läsa angående förenklat beslutsfattande? Madeleine – se SOU 2017:21 Nationell kvalitetsplan för vår och omsorg om äldre personer. Regeringen och utredningen är dock inte överens när det gäller förenklat beslutsfattande och mellanboende, se Ds 2017:12.

Aina Negga

Enhetschef på Sametinget

Aina informerade om att Sametinget och Länsstyrelsen Stockholm har ett gemensamt uppdrag att samordna minoritetspolitiken i Sverige och följa upp lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Uppdraget rapporteras årligen till regeringen. Myndigheterna har även uppdrag att öka kunskapen om nationella minoriteters rättigheter vilket görs bland annat genom information- och utbildningsinsatser. Dagens konferens är en sådan insats.

Uppföljningsrapporten till regeringen för 2016 års verksamhet hade särskild inriktning på temat för dagens konferens – äldres rätt till service och omvårdnad inom äldreomsorgen på nationella minoritetsspråk. I detta arbete var paragraferna 3, 4, 5 och 18 i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk och 5 kap. 6 § socialtjänstlagen särskilt relevanta.

Olika kunskapsunderlag låg till grund för uppföljningen:

- enkät till kommuner (91 % av kommunerna i förvaltningsområdena och 30 % av kommunerna utanför förvaltningsområdena besvarade enkäten) och enkät till representanter för nationella minoriteter i lokala samrådsgrupper (52 % svarsfrekvens).
- Intervjuer med ansvariga chefer i 16 kommuner i förvaltningsområdena och vårdpersonal på boenden eller hemtjänst i 6 kommuner i förvaltningsområdena. Urvalet baserade sig på olika kriterier för att få stor spridning.
- Fokusgrupp med ett 50-tal äldre.
- Enskilda samråd med samer och företrädare för romer, judar, sverigefinnar och tornedalingar samt en referensgrupp.

Minoritetspolitikens övergripande mål är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjlighet till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Politikens prioriterade delområden är diskriminering och utsatthet, delaktighet och inflytande samt språk och kulturell identitet.

Den årliga redovisningen till regeringen ska särskilt belysa insatser inom det minoritetspolitiska målets delområden.

Aina gick igenom uppföljningsrapportens slutsatser utifrån de prioriterade delområdena. Inom *Diskriminering och utsatthet* är det tydligt att kunskapsnivåerna hos personalen inom äldreomsorgen behöver höjas, både när det gällde de nationella minoriteternas rättigheter och diskrimineringsfrågor. Majoriteten av kommunerna hade inte genomfört några kompetensutvecklande insatser för att höja kunskapsnivån om de nationella minoriteternas rättigheter, språk och/eller kultur. Flera äldre och deras anhöriga uttryckte också känslor av otrygghet, rädsla och utsatthet i frågor om hur service och omvårdnad inom äldreomsorgen fungerar. I jämförelse med utbildningsinsatser är det däremot vanligare att kommuner bedriver ett aktivt värdegrunds- och likabehandlingsarbete som inkluderar nationella

minoriteter. Detta är positivt då det kan leda till att service och bemötande av de nationella minoriteterna förbättras.

För delområdet *inflytande och delaktighet* framkom att de nationella minoriteterna har möjlighet till inflytande och delaktighet genom de samrådsformer som kommunerna inom förvaltningsområdena har. Det fanns även exempel på kommuner utanför förvaltningsområdena som har samråd med de nationella minoriteterna där bland annat äldreomsorgen lyfts upp. Trots detta är förbättringsbehov tydligt för att de äldre ska ha en möjlighet att påverka sin egen situation och boende. Det främsta tillfället då äldre är delaktiga och uttrycker sina önskemål och behov vad gäller äldreomsorg är vid biståndsbedömningen. Kommuner som ingår i förvaltningsområdena informerar på olika sätt de nationella minoriteterna om deras lagstadgade rättigheter till äldreomsorg på minoritetsspråk. De vanligaste informationskanalerna är via kommunernas webbplatser och vid biståndsbedömningar. Många bedriver också uppsökande verksamhet för att nå äldre och upplysa dem om socialtjänstens äldreomsorgsverksamhet. Fokusgruppen med äldre och anhöriga och enkätsvar från lokala samråd vittnar dock om att kunskaperna om nationella minoriteters särskilda rättigheter är låga bland kommunala tjänstepersoner, vilket resulterar i att informationen om rättigheterna är bristfällig. Kontentan blir att om inte kommunala tjänstepersoner har kunskap om de nationella minoriteternas rättigheter kan inte korrekt information ges och därmed kan inte de nationella minoriteterna ställa krav på den service och omvårdnad som de har rätt till.

Inom delområde *språk och kulturell identitet* framkommer det att det kvarstår en del arbete för att de äldre ska kunna tillgodogöra sig sina rättigheter att få äldreomsorg på sitt minoritetsspråk. Kommuner som ingår i förvaltningsområdena har kommit längre än kommuner utanför förvaltningsområdena med att erbjuda hemtjänst och boende på minoritetsspråk. Men även här finns utvecklingspotential. Bristen på språkkunnig personal leder till att många kommuner begränsas till att endast erbjuda delar av äldreomsorgen på minoritetsspråket. När det gäller förhållandet mellan utbud och efterfrågan inom förvaltningsområdena upplever en majoritet att det råder en balans.

I kommuner utanför förvaltningsområdena saknar hälften av dessa kommuner kunskap om hur väl utbudet matchar efterfrågan

I uppföljningsrapporten föreslår Sametinget och Länsstyrelsen följande åtgärdsförslag:

- att diskrimineringsgrunderna i diskrimineringslagen (2008:567) ses över för att utreda möjligheterna att uppta språk som diskrimineringsgrund,
- att IVO får ett flerårigt uppdrag att i dialog med de fem nationella minoriteterna utveckla och pröva former för i första hand inflytande i enlighet med 5 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk,
- att Socialstyrelsen får i uppdrag att komplettera sina undersökningar om äldreomsorg med frågor relaterade till nationella minoritetsspråk,
- att Socialstyrelsen tillförs resurser för att ta fram och sprida kunskap om de nationella minoriteterna och deras särskilda rättigheter,
- att regeringen ser över möjligheten att ta fram och genomföra kompetensutbildning i nationella minoritetsspråk och kulturer för personal inom omsorgen,
- att regeringen ser över möjligheterna att inom gymnasieskolans vård och omsorgsprogram och motsvarande vuxenutbildningar införa nationella minoritetsspråk som ett ämnesalternativ.

Aina avslutade med att tipsa om goda exempel på minoritetsarbete på minoritet.se samt att uppföljningsmyndigheternas uppföljningsrapport går att beställa via Sametinget och länsstyrelsen eller ladda ner på minoritet.se.

Inga frågor från publiken

Kristiina Heikkilä

Docent i vårdvetenskap på Linnéuniversitetet

Föreläsningen baserade sig på Kristiinans forskning om språkets och kulturens betydelse i vården om äldre från början av 2000-talet. Hon menade att det inte ändrats så mycket sen hennes forskning var aktuell vilket gör att den fortfarande är relevant.

Den norske forskaren Fredrik Barth definierar etnicitet som att tillhöra ”samma grupp” och inom denna grupp delar man värderingar, historia och levnadssätt vilket ger en känsla av att förstå varandra. Med Barths sätt att resonera är etnicitet inte bara något som ”finns” utan framförallt någonting som sker och görs i form av social organisation, och etnicitet syftar på hur människor organiserar sin etniska identitet i möten med andra etniska grupper i olika kontexter.

Etnicitet är inte alltid detsamma som kultur där till exempel språk är nära förknippat.

Forskaren Edgar Schein beskriver kulturens olika nivåer utifrån:

Artefakter som utgör de mest synliga manifestationerna av kultur, synliga beteendemönster (t.ex. klädkoder, ritualer, ceremonier), *övertygelser och värdegrunder* som består i strategier, mål, filosofier (t.ex. tron på evidence, antaganden om patientautonomi, vad är hälsa) och *antaganden* som är det utskrivna, oftast omedvetna övertygelser, för-givet-tagna värden och förväntningar (t.ex. vad är hälsa, hur bör man bemöta en annan människa).

Forskaren Ragnar Rommetveit menar att det i varje kommunikationssituation finns minst sex budskap:

- det du vill säga
- det du verkligen säger
- det den andra hör
- det den andra tror att hen hör
- det den andra svarar
- det du tror att den andra säger

Ludwig Wittgenstein pratade om *språkspel*. Han menade att ett gemensamt språk är som att spela ett spel - man måste kunna reglerna och alla måste spela enligt samma regler.

Förutsättningen är att alla behärskar spelet och att alla kan kommunicera med varandra på lika villkor.

Vad har då språket för betydelse i vården om äldre och vad händer med språket vid demenssjukdom? Modersmålet är känslspråket och senare inlärd språk ökar visserligen vår repertoar men glöms lättare/snabbare bort framförallt vid demenssjukdom.

Professor Sirkka-Liisa Ekman menade att viktigast för en god demensvård är att skapa en tillitsfull och trygg relation tillsammans med den demenssjuka personen och dennes anhöriga. Det är svårt att hitta sätt att kommunicera när personalen inte talar den äldres modersmål. Att inte kunna vistas bland personer som delar ens egen kultur och språk, gör dessa äldre extra sårbara, förvirrade och isolerade.

I mötet mellan patienter och sjuksköterskor är det tre kulturer som möts; vårdkultur, sjuksköterskans kultur och patientens kultur. Sjuksköterskan bedömer och agerar utifrån sin syn på den kliniska verkligheten och sina förväntningar på patienten vilka präglas av hens kulturella referensramar. Omvänt bedömer och agerar patienten utifrån sin syn på sjukvården och sina förväntningar på sjuksköterskor och på vården.

Kristina gav exempel från intervjuer hon gjort med äldre på Finskt Äldrecentrum i Stockholm:

The moreness of the Finnish:

Jag tycker att den medicinska vården är bättre i Finland. Läkarna är bättre och ... här, här finns så mycket vårdlöshet. De glömmet verktyg i magen och sådana saker. Det är mycket bättre i Finland.

Svensk vård är bra men hörsägen och en enda negativ erfarenhet svartmålar hela vården:

Min väninna berättade, att när hon var på sjukhuset, låg det en kvinna där i samma rum. Hon hade fått en hjärtattack där på natten. Hon ringde efter hjälp. Ingen kom. Hon dog. Min väninna bestämde sig att åka hem direkt på morgonen. Hon sa till mig: "Det är bättre att åka hem och dö än att vara där på sjukhuset och dö." Jag ska inte heller gå på det där sjukhuset någon mer gång.

Etnisk grupptillhörighet är viktig även i vård- och omsorgssammanhang:

Jag vet inte riktigt vad det är, men man är såsom blyg inför en svensk men inte inför en finne. En finne är som en närstående, bekant. Man vet vad denna person är: en finne.

Men språk är inte den enda parameter som är viktig för äldres val av äldreboende:

<u>Finskspråkigt boende:</u>	<u>Ordinarie boende:</u>
Känsla av trygghet	Känsla av trygghet
Känsla av en hemmahörighet	Känsla av hemhörighet
Känsla av kontinuitet	Känsla av kontinuitet
Språket, gemenskap med de andra boende och vårdpersonal	Det nuvarande hemmet och dess omgivning, gemenskap med vänner och familj

Kulturellt anpassad vård:

Det skulle vara fint att komma till ett finskt ställe för att det skulle kännas som ett hem. Jag vet inte men det känns som... finnarna känns mer bekanta, även om jag klarar mig på svenska också. Alla skulle säkert känna sig som hemma när det talas ens eget språk där.

Äldrevård i hemmets närhet:

Jag har bott i den här stadsdelen i 39 år. Ända från den tiden fram till nu. Så nej, jag saknar inte längre det finska. Inte längre. Du vet, jag är främmande här i Sverige och främmande i Finland. Det enda stället där jag är hemma är X (min helstadsdel). De skickade mig en fråga om jag ville flytta till något finskt ... ställe. Ja sa, "jag flyttar ingenstans, jag mår bra här, jag flyttar inte. Det skulle vara svårt för mina barn och barnbarn att besöka mig där".

Finska språket i centrum:

- *Mitä sinä oikein teet? (vad gör du egentligen?)*

-
- Jag förstår inte finska.
 - Sitten sinulla on ongelma. (Då har du ett problem)

Den kulturella och språkliga anpassningens betydelse för välbefinnandet:

- Hur känns det att bo på ett finskt ställe? Jämfört med att bo på ett svenskspråkigt äldreboende?
- Jaa-a, jag vet inte vad jag ska svara... för det hade varit svårt för mig att bo på ett svenskt äldreboende, jag kan ju inte svenska.

Äldre som inte kan svenska känner sig ensamma och isolerade i hemmet och får svårt att ta sig ut. De är beroende av sina anhöriga för socialt umgänge och hjälp vid vård- och myndighetskontakter. När de får hjälp från hemtjänst kan deras behov inte tillgodoses pga språksvårigheter.

Kulturellt/språkligt anpassad vård ger:

- minskad isolering och ensamhet
- minskad sjukvårdskonsumtion
- ökad kunskap om hälso- och sjukvården
- underlättade vårdande handlingar
- ökad känsla av gemenskap

Kristina avslutade med att understryka att tala samma språk alltså inte enbart handlar om att patienten ska kunna göra sig förstådd och få den vård den behöver. Det handlar också om samma språkspel, det bekanta förgivettagande, etnisk bakgrund, trygga med de som ger vård. Modersmålet är en bra början även om det också behövs bra vårdare.

Frågor från publiken

1. Är det viktigt att kunna språket perfekt? Kristiina – språkspelet är viktigt men det är bra början att åtminstone försöka tala språket men här finns en språktröskel för många att ta sig över.
2. Finns det forskning om vilken ålder risken är störst att demenssjuka tappar det senast inlärd språket och gå tillbaka till känslospråket? Kristiina – nej inte vad jag vet. Frågan är mycket mer komplicerad. Alla tappar inte det senast inlärd språket och går tillbaka till sitt känslospråk.
3. Det är inte bara språket som är viktigt. Det är också viktigt med kulturella och religiösa inslag som t.ex Judiska hemmet i Stockholm.
4. Mat måste ju också vara viktigt. Kristiina – mat, smak, musik, ljudupplevelser är mycket viktigt. Industrimaten är inte bra för någon.
5. Kan teknikutvecklingen med översättningshjälp (t.ex google translate) vara en lösning? Det finns också språkparlörer med vanliga vårdbegrepp översatta, användningen av dessa kan ju dessutom skapa ett intresse att lära sig språket. Kristiina - översättningsprogrammen blir bättre och bättre men språk är så mångfasetterat. Språkspelet handlar om så mycket mer. Parlörer är bra om det saknas personal som behärskar språket. Viktigt att det kombineras med andra saker som t.ex. mat, musik etc.

6. Vi inom vården är inte uppmärksammade på det här med språkspelet, vore bra med utbildning om detta.

Med detta avslutades förmiddagens program. På eftermiddagen arrangerades 4 workshops:

1. Kommunala erfarenheter

Språket gör skillnad. Medverkande: Anne Kotavuopio Jatko, enhetschef Kiruna kommun
Minoritetsarbete i en gränskommun där mångfalden präglar bygden Medverkande: Bengt-Ola Mörtlund, verksamhetschef Pajala kommun
Framtidens äldreomsorg i Borås. Medverkande: Christina Sjölin, enhetschef, och Paula Wendell, verksamhetssamordnare, Borås kommun

2. Nationella minoriteters erfarenheter

Filmvisning ”Mie halvan kotia”, novellfilm av Mona Mörtlund som medverkar tillsammans Gregor Kwiek och Pirkko Sinkkonen.

3. Civilt främjande

Väntjänst för finskspråkiga äldre i Stockholm. Medverkande: Helena Kivisaari och Seija Sjöstedt
Seniorrådgivning Nestori i Västerås. Medverkande: Raija Metso Korpela och Saara Nordin
Språkfrämjande arbete i Övertorneå. Medverkande: Carina Kemppainen

4. Utredning och myndighet

Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg för äldre personer (SOU 2017:21)
Medverkande: Susanne Rolfner Suvanto, ansvarig för utredningen
Äldreomsorg och nationella minoriteter Medverkande: Ingrid Ström, samordnare nationella minoriteter, och Ann-Kristin Granberg, utredare, Socialstyrelsen

Presentationer som användes i workshoparna går att ladda ner på www.minoritet.se